

УДК 35 : 338.2

Р. Г. СОБОЛЬ

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ТА ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ СТРАХОВИКА

Досліджено процес управління ризиком і процес оцінки фінансової активності страховика. Розглянуто складові механізму управління ризиком страхової компанії.

Research of process of management and process of estimation of financial activity of insurer a risk is conducted in the article. The constituents of mechanism of management the risk of insurance company are examined.

Ключові слова: фінансова активність страховика, управління ризиком, оцінка фінансового стану страхової компанії, механізм управління ризиком.

Передумовою виникнення страхових відносин є ризик, без якого не існує страхування, бо без ризику немає страхового інтересу. Зміст ризику і міра його вірогідності визначають межі страхового захисту.

За своїм змістом ризик є подією з негативними, особливо невігідними економічними наслідками, вони можуть виникнути в майбутньому в будь-який момент у невідомих масштабах. Про ризик йдеться лише тоді, коли є відхилення між запланованими й реальними (фактичними) результатами. Таке відхилення може бути або позитивним, або негативним. Негативне відхилення буває при несприятливому результаті. Позитивне відхилення виникає тоді, коли фактичний результат виявляється більш вагомим, ніж очікувалося. Можливість негативного відхилення від запланованого фактичного результату, тобто небезпека небажаного наслідку, називається ризиком. Ймовірність позитивного відхилення при вихідних заданих параметрах на одну очікувану подію визначається як шанс. У цьому розумінні можна розрізнити ризик збитку або шанс на прибуток, де збиток виражається в негативному, а прибуток – у позитивному відхиленні між плановими (очікуваними) й реальними (фактичними) результатами. Саме багатогранність форм прояву ризику, частота і шкідливість наслідків його прояву, неможливість абсолютного уникнення його ймовірності викликають необхідність дослідження процесу управління ризиками та проводити оцінку фінансового стану страховика.

Оцінка і контроль фінансового стану страхової компанії повинні здійснюватись на основі відповідних показників, які, характеризуючи різні сторони діяльності страховика, можуть бути надійним інструментом управління.

Питання управління ризиками та оцінки фінансової діяльності страховиків досліджували як зарубіжні – М. Гольцберг, С. Журавін, Г. Фідельман, Л. Хасанбек, так і вітчизняні дослідники – В. Бігдаш С. Осадець, В. Базилович, К. Шляхов.

Вивчення наукових розробок у галузі управління ризиками та оцінки фінансового стану страхових компаній показало, що поки передчасно говорити

про будь-яку цілісну систему показників оцінки результатів управління діяльністю страховика. Така система поки не розроблена, що і обумовлює подальший пошук ефективних рішень.

Метою роботи є дослідження процесу управління ризиком і процесу оцінки фінансової активності страховика.

Управління ризиком визначається як цілеспрямований пошук і організацію роботи зі зниження ступеня ризику, одержання і збільшення доходу.

Процес управління ризиком можна розділити на такі етапи:

- ідентифікація підтвердженого ризику;
- оцінка ризиків;
- вибір методів управління ризиком і застосування їх.

Рішення задачі ідентифікації ризику розбивається на дві частини:

1) виявлення ризику, тобто виявлення того, що підлягає небезпеці, ризику. Застосовуються такі методики: організаційна схема, бухгалтерські і інші звіти, схеми потоків, аналіз “вхід-вихід”;

2) ідентифікація діючих причин і ризиків, які приводять до подібного результату. Застосовуються такі методики:

– контрольні списки, при розробці яких необхідно обстежити об’єкт, оскільки тільки на місці можна перевірити виконання стандартів технічного обслуговування і зберігання будівель;

– аналіз подій, які можуть визвати проблеми в бізнесі.

Оцінка ризику – це визначення кількісним або якісним способом ступеня ризику. На цьому етапі оцінюється можливість збитків від конкретного ризику і аналізується або розраховується відповідний розмір збитку.

Розрізняють якісну і кількісну оцінку ризику і “відносну оцінку ризику” на основі аналізу фінансового стану підприємства [1].

При якісній оцінці визначають можливі види ризику, а також фактори, які впливають на рівень ризику при виконанні відповідного виду діяльності. Завжди якісний аналіз підприємницького ризику проводять на стадії розробки бізнес-плану.

Серед підходів до кількісної оцінки ризику виділяють такі: статистичний метод оцінки, метод експертних оцінок, використання аналогів [4].

Відносна оцінка ризику на основі аналізу фінансового стану підприємства – один із самих доступних на сьогодні методів ризику для підприємницьких структур. Фінансовий стан фірми – це комплексне поняття, що характеризується системою абсолютних і відносних показників, відображаючи розміщення і використання фінансових ресурсів підприємства. Аналіз даних показників дозволяє оцінити фінансову стійкість фірми, яка, у свою чергу, є критерієм оцінки ризику. Залежність між фінансовою стійкістю підприємства і ризиком прямопропорційна: як тільки підприємство становиться фінансово нестійким – виникає ризик банкрутства. Аналіз фінансового стану підприємства є одним із елементів попередження банкрутства на самих ранніх стадіях.

Вибір методів управління ризиком і їх застосування проводиться на даних оцінки ризику. Серед механізмів управління ризиками виділяють організаційно-технічні і фінансово-договірні методи [3].

До організаційно-технічних відносяться методи уникнення ризиків і методи

зменшення ризиків. Метод уникнення ризиків представляє собою обмеження збитку.

Методи зменшення ризиків націлені на зменшення або неймовірності збитків. З цією метою використовують такі способи:

- організаційні (розділення, об'єднання, диверсифікація);
- технічні;
- навчання і тренування персоналу;
- комбінований.

Розділення ризиків, як правило, здійснюється за рахунок розділення активів підприємства. Активи можуть бути розділені шляхом: фізичного розділення самих активів, розділення активів по вартості. При об'єднанні ризику можливий ризик ділиться між декількома суб'єктами економіки.

Диверсифікація – спосіб розділення активів (інвестицій) з наступним об'єднанням ризиків. Метод диверсифікації дозволяє знизити виробничі, комерційні і інвестиційні ризики.

Технічні способи включають процедурні і саме технічні.

Процедурні способи можуть включати: планування і підготовку дублюючих виробничих потужностей, планування заходів на випадок аварії, ліквідацію слабких структурних місць. Необхідність навчання і тренування персоналу обумовлена тим, що людський фактор нерідко повинен у появі ризикових ситуацій.

При комбінованому способі здійснюється комплексне одночасне використання всіх або частки із наведених вище способів. Складається план заходів, відповідний часу реалізації діяльності або конкретного проекту.

Друга група методів управління ризиками визначається як фінансово-договірні. Вони включають: способи самостійної протидії ризику, способи передачі ризику, страхування ризиків.

Способи самостійної протидії ризику представляють собою фінансування збитків за рахунок своїх коштів. До таких способів відносяться: здійснення спеціального внутрішнього фонду, організація галузевої страхової компанії, фінансування ризику із поточного бюджету.

Передача ризику здійснюється укладенням контрактів таких типів:

- будівельних (усі ризики, зв'язані з будівництвом, бере на себе будівельна фірма);
- орендних;
- контрактів на збереження і перевезення вантажів;
- контрактів продажі, обслуговування, забезпечення;
- договорів факторингу;
- біржових договорів.

Страхування ризиків відноситься до методу передачі ризику за допомогою підписання контракту, що найбільш близько відповідає ідеальним умовам.

Для організації процесу менеджменту ризиків страхової компанії здійснюється повний управлінський цикл, який включає сім етапів: 1) визначення мети; 2) ідентифікація (виявлення) ризику; 3) оцінка ризику; 4) вибір методу управління ризиком; 5) застосування вибраного методу; 6) оцінка результатів; 7) оцінка фінансового стану страховика.

На етапі оцінки результатів аналізується ступінь досягнення поставленої мети і з'ясовується відхилення, а також пропонується корекція мети і повторення циклу управління.

Зупинимось детальніше на оцінці фінансового стану страховика. “Страхова організація може мати доходи від страхових операцій, доходи від інвестиційної діяльності, а також інші нестрахові доходи” [6, с. 150]. Доходи від страхових операцій формуються на основі страхових премій, які отримує страховик. Премія представляє собою ціну продажу страхової послуги. Основою обчислення страхової премії є страховий тариф.

Жорсткий цільовий контроль страхових премій дає можливість забезпечити формування страхових резервів, запасних фондів у достатніх розмірах.

Крім цього, згідно із Законом України “Про страхування”, до складу доходів від проведення страхування включаються:

- 1) зароблені страхові премії по договорах страхування і перестраховання;
- 2) комісійні премії за перестраховання;
- 3) частка від страхових сум і страхових відхилень, заплаченими перестраховиками;
- 4) повернення суми із централізованих страхових резервних фондів;
- 5) повернення суми технічних резервів [1].

Валовим доходом страховика від страхової діяльності вважається сума отриманих (нарахованих) протягом звітного періоду (наприклад, календарного року) валових внесків по договорам страхування і, за відрахуванням суми внесків, переданих у перестраховання, суми повернених страхувальникам і премій, одержаних від філіалів, що не мають статусу юридичної особи [2].

Доходи від інвестиційної діяльності можуть бути використані як на компенсацію збитків від страхових операцій, так і на розвиток страхової справи, в інвестиційних цілях.

Таким чином, підтримується нормальна рентабельність діяльності страховика при низькій ціні на страхову послугу.

Крім страхових премій і доходів від інвестиційної діяльності страхова організація може мати також доходи від надання різного роду послуг, зв'язаних перш за все з агентуванням інших страховиків, з проведенням робіт по управлінню ризиками, з консультаціями тощо.

Витрати страховика формуються у процесі розподілення страхового фонду і назначаються на погашення зобов'язань перед страховиком і фінансуванням діяльності страхової діяльності.

У зв'язку з цим у страховій справі прийнята така класифікація витрат:

- витрати на виплату страхових відшкодувань і страхових сум;
- відчислення в запасні фонди і резервні внески;
- відрахування в технічні резерви, відмінні від резервів незароблених премій, у випадках і на умовах, передбачених актами чинного законодавства;
- витрати на ведення страхування та інші витрати.

Разом усі ці витрати представляють собою собівартість страхових операцій.

Собівартість у страховій справі – явище особливе, яке має свою специфіку. Обіг коштів страхової організації має ризиковий характер.

Страховик, беручи на себе страхову відповідальність за даними договором, тільки

приблизно знає, в яку суму йому обійдеться надання тієї чи іншої страхової послуги.

Витрати на ведення справи страхової розділяються на аквізичні, інкасові, ліквідаційні і управлінські.

Фінансовий результат страхових операцій страховика визначається шляхом різниці його фактичних доходів і витрат. При підведенні підсумків господарської діяльності страховика фінансовий результат визначають за рік. Фінансовий результат включає два елементи: прибуток (збиток) страховика і приріст (або відтік) резерву внесків.

Прибуток від страхових операцій – це різниця між ціною поданих страхових послуг і їх собівартістю.

Фактичний прибуток від страхових операцій включає:

- 1) прибуток у тарифах;
- 2) економію з витрат на ведення страхової справи;
- 3) економію на управлінських витратах, яка є тоді, коли їхні темпи зростання відстають від темпів зростання страхових платежів.

Показник рівня дохідності, який визначається як відношення річної суми прибутку до річної суми премій за будь-яким видом страхування або страхових операцій у цілому, називається рентабельністю страхових операцій.

Рівень рентабельності показує, який прибуток отримує страховик з кожної гривні страхових платежів. Цей показник ув'язує розмір прибутку як джерела фінансових ресурсів з обсягом робіт із формування страхового фонду.

Проведені дослідження дають змогу зробити висновок, що прибуток страхової організації є основною її метою. Провідними інструментами досягнення цієї мети є ефективне управління ризиками та досконала оцінка фінансового стану.

Однак страховик не може прагнути до одержання великого прибутку від страхових операцій, оскільки цим би порушився принцип еквівалентності взаємовідношення страховика і страхувальника.

Отже, оперативне управління ризиками та оцінка фінансового стану у страхових організаціях допоможе зміцнити рівень їхнього фінансового стану, створити ефективне підґрунтя для системи заходів антикризової політики управління страховою компанією у складних умовах періоду світової фінансової кризи.

Література:

1. Закон України “Про страхування” // Урядовий кур’єр. – 1996. – 18 квітня.
2. *Базилевич В. Д.* Нова парадигма страхування в умовах глобалізації / В. Д. Базилевич // Економіка. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – К., 2006. – С. 186–195.
3. *Гольцберг М. А.* Мировой финансовый кризис и его влияние на отечественную экономику / М. А. Гольцберг, Л. М. Хасанбек // Чистая прибыль. – 2008. – № 37. – С. 25–28.
4. *Журавин С. Г.* Страховые компании в условиях глобализации / С. Г. Журавин. – М.: Анкил, 2005. – С. 176.
5. *Шляхов К. В.* Страхование / К. В. Шляхов, В. Д. Бігдаш. – К. – 1998. – 240 с.

Надійшла до редколегії 12.03.2010 р.